

УДК 346.24(477-25Од)(060.13)

*В.С. Петренко***ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗМІСТ СТАТУТУ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА “ОДЕСЬКИЙ МОРСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ПОРТ”**

У сучасних умовах дії Господарського кодексу України та нового Цивільного кодексу України аналіз установчих документів суб'єктів господарювання потребує нових підходів. Питання установчих документів, у тому числі статуту, розглядалися ще в працях авторів дореволюційного періоду Г. Ф. Шершеневича, А. І. Камінки, А. В. Венедіктова, Л. І. Петражицького, Д. І. Мейера, В. Б. Єльяшевича та ін. У сучасних наукових дослідженнях правову природу статуту суб'єкта господарювання аналізували І. В. Спасибо-Фатєєва, Н. О. Санахметова, О. М. Вінник, С. М. Грудницька, А. С. Удовиченко, О. Р. Кибенко, О. А. Підпригора, Н. В. Кашаніна, О. Н. Садиков, О. Є. Орлова та інші автори. Серед досить відомих теоретичні розробки Н. В. Козлової, І. Т. Тарасова, Б. П. Архіпова, Д. І. Степанова, Г. В. Цєпова, В. І. Татькова тощо. Проте в основному вчені-юристи приділяли увагу питанням законодавчих вимог до змісту статуту, а проблеми їх удосконалення розглядали досить поверхово, багато правових аспектів установчих документів залишилися поза полем зору авторів. Крім того, переважно ці дослідження здійснювались у науковій літературі до набрання чинності Господарського та нового Цивільного кодексу України.

З огляду на вищевикладене, дослідження правової природи статуту є актуальним і доцільним з урахуванням можливості використання його результатів для вдосконалення чинного законодавства України.

Метою цієї статті є дослідження правової природи та змісту статуту державного підприємства “Одеський морський торговельний порт”.

Для більшості суб'єктів господарювання – юридичних осіб установчим документом є тільки статут, що затверджується їх засновниками. Будучи установчим документом, статут закріплює правовий статус суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Особливістю не тільки вітчизняної, але і зарубіжної доктрини в розглянутій сфері є відсутність загального навчання або загального поняття статуту юридичної особи, застосовного до організацій різних типів. Як правило, поняття статуту і його правова природа розглядаються окремо стосовно господарських товариств і установ [1, 119; 2, 145-146] або сутність статуту розкривається винятково в аспекті організації певного виду. Як наслідок подібного підходу, спостерігається ситуація, при якій визначення статуту, вироблене стосовно однієї організації, виявляється зовсім неприйнятним для організацій, створених в інших, відмінних від розглянутої, формах, і навпаки.

Аналіз сучасного українського законодавства дозволяє зробити висновок, що затверджуваний актом компетентного державного органу статут юридичної особи, єдиним засновником якого є суб'єкт публічного права, не має нормативного

характеру. Вважаємо, що такий статут варто розглядати як індивідуальний (ненормативний) правовий акт, прийнятий уповноваженим державним органом або органом місцевого самоврядування і адресованого конкретним особам, насамперед створюваній юридичній особі. Прикладами такого роду індивідуальних (ненормативних) актів, що є юридичними фактами, є статuti державних підприємств, що затверджуються уповноваженими державними органами України. Зокрема це нова редакція статуту державного підприємства “Одеський морський торговельний порт”, що була затверджена наказом Мінтрансу України від 26 лютого 2002 р. № 116 [3].

Деякі сучасні правознавці як і раніше вважають статут будь-якої юридичної особи нормативним актом, хоча і локального характеру [4, 85; 5, 24; 6]. Категорія локального нормативного акта як джерела права існує в сучасному адміністративному [7, 226-244] і трудовому праві [8, 4]. Звичайно, саме поняття джерела права є предметом наукових дискусій, однак ні правова наука, ані чинний ЦК України, що містить вичерпний перелік джерел цивільного права, так само як і ГК України, не передбачають ніяких локальних нормативних актів як джерел права. Більш того, локальні нормативні акти приймаються органами юридичної особи, а статут одностайно затверджується його засновниками, коли рішення про створення юридичної особи вже прийняте, але сама юридична особа ще не зареєстрована.

Найбільш широко поширеним і історично першим є розуміння статуту юридичної особи як договору або правового феномена, заснованого на договорі чи утримуючого в собі договір (елемент договору). Така точка зору підтримувалася як дореволюційною цивілістикою [9, 153-154], так і зарубіжною доктриною [10, 362; 11, 76].

Не вдаючись у детальну критику договірної концепції розуміння статуту, слід зазначити, що з розвитком законодавства про юридичних осіб і втрату практичної значимості розподілу всіх організацій на союзи осіб і установи, подібна концепція перестала задовольняти цілям визначення статуту навіть стосовно господарських товариств. З розвитком господарського обігу і поширенням “компаній однієї особи”, створюваних у формі господарських товариств (у вітчизняній термінології), розуміння статуту як договірної інструмента втратило своє значення. Практика створення товариства однією особою, що перестала бути винятком, а, скоріше, правилом, не залишила прихильникам договірної концепції статуту будь-яких можливостей для аргументованого обґрунтування своєї позиції.

Крім того, договірна концепція розуміння статуту не в змозі пояснити природу статуту установи, що розуміється як у широкому, так і у вузькому сміслі слова. Усвідомлюючи неможливість застосування договірної концепції розуміння статуту до установ, доктрина прийшла до думки про конструювання особливої моделі установчих документів для установ. Так, відомий німецький юрист Л. Еннекерус, ґрунтуючись на нормах Німецького Цивільного Укладення, вказує, що для виникнення установи необхідний засновницький акт, тобто волевиявлення, що вказує на мету установи, як правило, визначає, майно, необхідне для досягнення цієї мети, а також містить інші відомості [12, 412]. Таким чином, німецька доктрина

і позитивне право приходять до заперечення можливості наявності в установи статуту, обмежуючи склад установчих документів установ виключно рішенням засновника.

Ряд сучасних дослідників не тільки відкидають розуміння статуту як локального нормативного акта, але і сумніваються в його договірній природі. Заслужують на увагу позиції Г. В. Цєпова і Д. І. Степанова. Варто погодитися з думкою Г. В. Цєпова, що статут юридичної особи не є локальним нормативним актом. Однак Г. В. Цєпов заперечує і договірну природу статуту. Якщо в традиційній договірній концепції статут розуміється як договір, що встановлює відносини тільки між засновниками (акціонерами), то Г. В. Цєпов розглядає статут як документ, що зв'язує засновників (акціонерів), з одного боку, і акціонерне товариство – з іншого. На його думку, вживаючи поняття “статут”, як і у разі з терміном “договір”, можна мати на увазі також і правочин товариства щодо його прийняття або зміни [13, 34-37].

Вважаємо, що статут суб'єкта господарювання – юридичної особи, заснованого єдиним засновником – громадянином або юридичною особою, є одностороннім корпоративним правочином.

Статут суб'єкта господарювання – юридичної особи, створеного двома і більше засновниками (серед яких можуть бути громадяни, юридичні особи, суб'єкти публічного права), варто визнати багатостороннім корпоративним правочином, що не є договором.

Вважаємо, що нормативний характер статуту будь-якої юридичної особи, що відзначається багатьма правознавцями, пояснюється великою кількістю умов, імперативно визначених законами про окремі види юридичних осіб. Однак затверджуваний актом компетентного державного органу статут суб'єкта господарювання, єдиним засновником якого є суб'єкт публічного права, слід вважати індивідуальним (ненормативним) правовим актом, прийнятим уповноваженим державним органом або органом місцевого самоврядування і адресованим конкретним особам, насамперед створюваному суб'єкту господарювання.

Згідно статуту Одеського морського торговельного порту державне підприємство “Одеський морський торговельний порт” (далі – Порт), заснований на державній власності та входить до сфери управління Міністерства транспорту України, що є органом управління майном. “Порт” є юридичною особою. Права і обов'язки юридичної особи “Порт” набуває з дня його державної реєстрації. “Порт” веде самостійний баланс, має поточні та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням. “Порт” може мати товарний знак, який реєструється відповідно до чинного законодавства. “Порт” має право укладати угоди, набувати майнові та особисті немайнові права, нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді, господарському суді. У статуті порту визначаються також правові засади майна “Порту”, прав та обов'язків “Порту”, управління “Портом” і самоврядування його трудового колективу, господарської та соціальної діяльності “Порту”, ліквідації і реорганізації “Порту”.

Таким чином, статут державного підприємства “Одеський морський торго-

вельний порт” є індивідуальним (ненормативним) правовим актом, прийнятим уповноваженим державним органом і адресованим конкретним особам, насамперед Одеському морському торговельному порту.

Для визначення природи статуту суб'єкта господарювання – юридичної особи потрібно враховувати, які суб'єкти є його засновниками, в якому порядку був затверджений статут. Численні нормативно-правові акти, які визначають вимоги до змісту статуту залежно від виду суб'єкта господарювання або інших юридичних осіб, створюють серйозні труднощі при створенні юридичної особи і реєстрації установчих документів, зокрема статуту. Така розпорошеність норм у різних законодавчих актах потребує роботи законодавця для усунення цих недоліків.

У цілому зміст статуту повинен відповідати вимогам закону, що визначає правове становище юридичної особи даного виду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мейер Д. И. Русское гражданское право: В 2-х ч. – М: Статут. – 1997. – Ч. 1. - 672 с. - (По исправленному и дополненному 8-му изд., 1902.
2. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. М: Статут. 1998. – 608 с.
3. Про затвердження Статуту ДП “Одеський морський торговельний порт”: Наказ Міністерства транспорту України від 26 лютого 2002 р. № 116 // Транспорт України – нормативне регулювання. – 2002. – № 5.
4. Долинская В. В. Акционерное право. - М., 1997. – 544 с.
5. Бакшинкас В. Ю., Дедов Д. И., Карелина С. И. Правовое регулирование деятельности акционерных обществ (Акционерное право). - М., 1998. – 421 с.
6. Шиткина И. С. Правовое регулирование деятельности коммерческих организаций внутренними (локальными) документами. - М., 2003 – 579 с.
7. Административное право: Учебник / Под ред Ю. М Козлова. Л Л. Попова М., 2000 – 258 с.
8. Законодавство України про працю / Чанишева Г. І. – Одеса: Латстар, 2001. – 232 с.
9. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права. - М.: “СПАРК”, 1994. – 395 с. - (По изданию 1914г.).
10. Эннекперус Л. Курс германского гражданского права. Том 1. Полумтом 1. Введение и общая часть. М.: Издательство иностранной литературы, 1949. – 520 с.
11. Жюллио де ла Морандьер. Гражданское право Франции. - М.: Издательство иностранной литературы, 1960. – Том 2. - 451 с.
12. Эннекперус Л. Указ. соч.
13. Кулагин М. И. Избранные труды. - М.: Статут, 1997. – 581 с.

УДК 347.793(477):331.07(100)

О.В. Попов

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ МОРЯКІВ В УКРАЇНІ

Спільнота України, пов'язана із використанням трудових ресурсів фахівців у галузі торговельного судноплавства дуже жваво обговорює питання правової регламентації діяльності цих осіб.

“Созданное Всеукраинское объединение организаций работодателей морской индустрии первоочередными заданиями ставит: создание 70-80 тысяч рабо-